

اوزان رایج در طب سنتی

علیرضا عباسیان

پزشک، عضو گروه تحقیقات طب سنتی ایران.
دانشگاه شاهد. انجمن علمی طب سنتی ایران.
مرکز رشد استعدادهای درخشان.
دانشگاه علوم پزشکی تهران.
با تشکر از سرکار خانم سمیه احمدی نیری

یکی از پر کاربرد ترین مباحث در طب سنتی ایران بحث اوزان بکار رفته در متون طب سنتی می باشد. بی تردید کمتر متن طبیبی کهن و حتی نوین را می توان یافت که در آن صحبت از مقدار داروی لازم برای مریض نشده باشد. آنچه که نگارنده را بر آن داشت تا این مقاله را به رشته تحریر درآورد اهمیت این موضوع بخصوص در باب درمان بیماران می باشد. چرا که نا آگاهی از مقدار واقعی یک واحد وزنی می تواند آثار جبران ناپذیری به جای گذارد. تصور کنید اگر در نسخه ای به جای آنکه ۲ گرم از یک داروی سمی و قوی داده شود، ۲۰ گرم تجویز شود. دادن نسخه همان و ایجاد مشکلات فراوان برای بیمار، عطار و طبیب همان.

در ضمیمه این مقاله جدولی از اوزان مشهور بکار رفته در طب سنتی ارائه شده است که بر اساس مستندات که عمدتاً لغت نامه دهخدا می باشد، تهیه شده است. یکی از اشتباهاتی که مکرر ممکن است رخ دهد تکیه صرف بر چنین جداولی است. اما این که چرا بطور صد در صد نباید به چنین جداولی تکیه کرد دلایل متعددی دارد که در ذیل به بعضی از آنها اشاره می کنیم:

الف. عهد و دوره

بنابر این که نسخه مورد نظر در چه عهد و دوره و چه حکومتی نوشته شده است واحد وزن متفاوت است. بعنوان مثال یکی از واحد های وزن درهم است. یک درهم معمولاً وزنی معادل وزن یک سکه نقره بوده است. از آنجا که پادشاهان مختلف سکه های متفاوتی از نقره ضرب می کرده اند لذا این واحد در اعصار مختلف اوزان متفاوتی به خود می گرفته است. یک درهم در دوره ساسانی تقریباً برابر ۳/۶۵ گرم بوده است و حال آنکه همین واحد وزن در زمان خسرو پرویز بین ۴/۱۱ گرم تا ۴/۱۵ گرم بوده است.

ب. مکان

خیلی از اوقات واحد های وزن به مکان خاصی منسوب هستند که واحد وزن در آن مکان متفاوت با سایر جاهاست. مثلاً درهم غطریفی درهمی بوده است که تنها در شهر بخارا رایج بوده است. امروزه نیز چنین حالتی در مورد بعضی واحد ها صادق است. بعنوان مثال من تبریز و ...

ج. نویسنده

مهمترین نکته ای که نباید از آن غافل شد این است که منظور نویسنده از واحد وزنی بکار رفته چه بوده است. حتی ممکن است در بخشی از کتاب، خود نویسنده به تعریف و توضیح واحد های وزنی مورد استفاده در کتاب بپردازد که در این صورت مرجع معادل سازی واحدهای وزنی، تنها باید تعریف نویسنده باشد.

د. کلمات توضیحی

ممکن است بعضاً کلماتی قبل یا بعد از واحد وزنی بیاید که مبین نوع خاصی از آن واحد باشد. برای مثال "درهم شرعی" که ده درهم آن دو مثقال است. یا "درهم طبیبی" که معادل نیم مثقال و خمس مثقال است.

ه. توجه به متن

از موارد حائز اهمیت در این بحث توجه به معنای متن نسخه و استنتاج عقلانی از آن است. خوب است در این رابطه به مثالی توجه کنیم: فرض کنید در نسخه ای داریم "نیم مثقال شکر سرخ را با یک رطل آب جوشانده مصرف کنند." حال اگر بخواهیم معنی "رطل" را چیزی معادل ۷۵ کیلوگرم آب در نظر بگیریم جوشانده حاصل محلولی بسیار حجیم، رقیق و کم خاصیت خواهد شد. حال آنکه مشخص است اینجا رطل به معنی "پیاله" است و حجم آبی را که باید برای جوشاندن شکر استفاده کرد بیان می کند و نه وزن آن را. در پایان امید است این مقاله موجب دقت نظر بیش از پیش در کاربرد اوزان مختلف گردد.

جدول اوزان